

KURUCZ Ádám

· levéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára,
· Miskolc
· kumcz.adam87@gmail.com

ADALÉKOK KUN ANDRÁS, A NYILASTERROR EMBLEMATIKUS ALAKJÁNAK TEVÉKENYSÉGÉHEZ

*Additions to the Activities of Andras Kun, the Emblematic Figure of the
Terror of the Arrow Cross Party*

*Dodaci aktivnostima Andraša Kuna, emblematične figure terora
Strelastih krstova*

Kun András az 1944–1945-ös budapesti nyilasterror háborús és népellenes bűnök elkövetéséért kivégzett emblematicus alakja. Tetteit, letartóztatását és népbíróági tárgyalását nem csupán a háború utáni sajtó közölte több tucatnyi újságcikken keresztül, de a történettudományi szakirodalomban és a szépirodalomban egyaránt időről időre foglalkoznak személyével. A nyilaskeresztes különítményekkel különféle atrocitásokban részt vevő egykori minorita szerzetes vélt és valós bűnelkövetéseinek híre már „működése” idején is szárnyra kapott, majd letartóztatását követően azok országosan ismertté váltak. Amint azt a Létünk oldalain korábban már felvázoltam (KURUCZ 2018: 173–193), e tevékenység teljes részletességgel való feltárása ma már lehetetlen feladat. Jelen tanulmány ezért olyan események bemutatására szorítkozik, amelyek a Kun András ellen folyó eljárás dokumentumain túl más perekhez kapcsolódó tanúvallomásokkal és nyomozati vagy bírósági eljárástól független visszaemlékezésekkel is összevethetők.

Kulcsszavak: Kun András, II. Világháború, nyilasterror, Budapest ostroma, bűntények, államrendőrség

KUN ANDRÁS ÉLETE 1944 NOVEMBERÉIG – EGY TÖREDÉKES ÉLETSZAKASZ

Kun András a Szabolcs vármegyei Nyírbátorban született 1911. november 8-án Kun Károly és Vasas Mária harmadik gyermekeként. Testvérei

közül Lajos minorita pap lett, Károly a testvéreivel szemben mindössze hat elemi végzett, és gépészként, majd sofőrként dolgozott (ÁBTL 3.1.9. V-135335/2). András és Lajos egyszerre folytatták teológiai tanulmányaikat Rómában. Itt érdemes megemlíteni, hogy bizonyára Lajosra vonatkoznak azok a Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárában fellelhető iratok, amelyek tanúsága szerint az atyát dr. Hess Beda minorita generális fegyvelemsértés miatt Rómából hazaküldte. A Definitorium (a rend-, vagy kerületi főnököt fontosabb ügyekben segítő választott bizottság) sorsáról és elhelyezéséről való határozataig Péchy Alán minorita rendfőnök a miskolci házfőnök joghatósága alá helyezte – mint írta 1938. január 21-én kelt levelében – „azzal, hogy őt bármilyen munkára felhasználhatja” (MNL BAZML XII. 2. I/a. Fasc. XV. 103). Ezt követően, február 7-én Szmrecsányi Lajos egri érsek az egyházmegye területén való tartózkodása idejére megadta számára a gyóntatáshoz és prédikáláshoz szükséges felhatalmazást (MNL BAZML XII. 2. I/a. Fasc. XV. 114).

András Olaszországban megtanult olaszul és németül, valamint elolvasta a *Mein Kampf*ot, amely nagy hatást gyakorolt rá (SZIRMAI 184). Katonai szolgálatát a határőrségnél, Miskolcon töltötte mint karpaszományos tizedes. A hungarista eszmerendszerrel 1938-ban ismerkedett meg, és pontokba gyűjtötte a „tennivalókat a nyomorgó magyar társadalom felemelése érdekében” (ÁBTL 3.1.9. V-119575). Érdekeségként jegyzendő meg, hogy Gömbös Gyula miniszterelnök fia, a háborús bűnökkel megvádolt Ernő (lásd: KURUCZ 2014: 14–19) 1945. október 7-én a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztályán kihallgatása során hasonlóan vallott nemzetiszocialista érzelmeinek indíttatásáról: „az alacsonyabb néposztályok sorsa javítása céljából foglalkoztam politikával” (ÁBTL 3.1.9. V-32.000/1).

1941-ben Rómában pappá szentelték, (Népszava 1945. szeptember 1. 3) majd különböző minorita rendházakban szolgált. 1942-ben márciusa és júniusa között a nyírbátori rendház lakója volt, amelyet június 29-én hagyott el (MNL SZSZBML XII. 32).

Kun András életének 1942 júliusa és 1943 decembere közötti időszaka – egész fiatalságához hasonlóan – mindezidáig ismeretlen a kutatás előtt. 1943. december 1-jén kérelmezte laicizálását (visszahelyezését a klerikusi állapotból a laikus állapotba). December 5-én a kézdivásárhelyi minorita rendházat elhagyva Budapestre költözött és egyes források szerint „mint exklauztrált pap élt [...] azon célzattal, hogy a Szentszéktől a világi hívők sorába való visszahelyezését kéri” (Új Ember 1945. szeptember 16. 2). A szerzetesrend szabályai szerint ugyanis a megszentelt élet intézményéből való kiválást megelőzte az exklauztráció. „Az exklauztráció ideje alatt – amely egytől három évig terjedhet – a tag továbbra is megőrzi a »közösséget«

eredeti intézményével” (SZUROMI 77–78). Ez idő alatt – amint azt látni fogjuk – a fővárosban folytatta a papi tevékenységet.

Visszaemlékezések szerint házasságkötéseket és szentmiséket celebrált. Egy 1944. június 4-i miséjére Kosztolányi Dezsőné is visszaemlékezett: „Azt hittem, rosszul hallok. A szöveg, amiből kiindult, Krisztusnak az a mondása, hogy ne csak a felebarátodat szeresd, hanem ellenségedet is. »Hallottátok a parancsot: Szeresd felebarátodat, és gyűlöld ellenségedet. Én pedig azt mondom nektek, szeressétek ellenségeiteket, és imádkozzatok üldözőitekért!« [Máté Evangéliuma 5. 43–44.] No mármost [...] Krisztus szövegét úgy fordította, hogy hát igen, szeretnünk kell ellenségünket is, ezt a mostani ellenségünket azonban gyűlölnünk kell, szívünk minden tüzével, kérlelhetetlenül. Ezt a belső ellenséget ki kell irtanunk mind egy szálíg” (KOSZTOLÁNYI 71). A papi hivatásból való kilépési szándékát később a népbíróság előtt már cáfolta: „pap voltam, vagyok és maradok mindörökké” (ÁBTL 3.1.9. V-119575).

Tervei szerint olasz és latin nyelvórákat adva szeretne volna a keresett pénzből szüleit támogatni, akik az 1930-as évek végén költöztek Budapestre (ÁBTL 3.1.9. V-119575). 1944 „márciusában vagy áprilisában” jelentkezett a Váci út 16. szám alatti párhelyiségben a Nyilaskeresztes Pártba. Felvétele egy Szálasi Ferencnél kapott kihallgatással kezdődött, aki ismertette a párt egyházzal kapcsolatos állásfoglalását. Ez – a Kun András vizsgálati anyagában foglaltak szerint – magába foglalta a papi birtokok eltörlését, a papi nőtlenség és részben a reverzális megszüntetését – amelyekkel egyetértve belépett a pártba (ÁBTL 3.1.9. V-119575; ZINNER–RÓNA II. 244).

KUN ANDRÁS TEVÉKENYSÉGE 1944 NOVEMBERÉTŐL 1945 JANUÁRJÁIG

Amint az Kun András vallomásaiból kiderül, azoknak a tetteknek a sorozata, amelyek már életében is hírhedtté tették személyét, 1944 novemberében kezdődtek (ÁBTL 3.1.9. V-119575). Bár belépett a Nyilaskeresztes Pártba, október 15-ét megelőzően nem vállalt komolyabb szerepet a szervezetben. Egyes források szerint augusztusban ő segítette szüleit abban, hogy bombatalálat következtében lakhatatlanná vált Váci út 16. szám alatti lakásuk helyett – édesapja itt dolgozott házmesterként – kiutalják számukra a Városmajor utca 33. II/5. címen található háromszobás összkomfortos ingatlant (SCHEIBER 30). Egészen októberig – saját vallomása szerint – mindössze két pártgyűlésen vett részt, majd Szálasi Ferenc hatalomra jutása előtt mintegy két héttel dr. Kőfaragó-Gyelnik Vilmos, a nyilas országépítés vezetője felkérésére csatlakozott a Pasaréti út 10. szám alatti hatalomátvételt

előkészítő titkos szerveződéshez. Október 15-ét követően egyre gyakrabban járt a lakásuk közelébe – a Városmajor utca 37. szám alá – költöző nyilas párthelyiségbe. A pap, aki saját bevallása szerint addigi élete során nem bántott senkit, novemberben maga is bekapcsolódott az erőszakos cselekményekbe: „A párthelyiségbe lejárva és ott a sok verést látva rajtam is úrrá lett egy durva szenvedély, eleinte csak egy-két pofont adtam az embereknek, később már erősebben részt vettem a bántalmazásokban és nemcsak kézzel, hanem bottal is ütöttem őket” (ÁBTL 3.1.9. V-119575).

1944. OKTÓBERE – JÁVOR PÁL, WITZ BÉLA

1944. október 15-én, a nyilaskeresztes hatalomátvétel napján Kun a reverendája fölél revolvvert csatolva részt vett az autók leállításában, lefoglalásában (ÁBTL 3.1.9. V-119575) – az október 18-án közzétett hirdetés szerint az ideiglenesen igénybe vett gépjárműveket a karhatalmi közegeknek október 19-én 8 és 14 óra között kellett a Városmajorban leadniuk, tulajdonosaik pedig másnap a Pasaréti út 10. szám alatt jelentkezhettek értük (MNL OL K MTI Külföldi-Belföldi Hírek 1944. október 18. 11. kiad.) –, míg más források szerint muníciót szállító teherautókat irányított (ALMÁSI 124) és a Pasaréti úton vezette a pártszolgálatosok felfegyverzését (UNGVÁRY–TABAJDI 47–48). Jávor Pál látta is, amint „egy pap puskát osztogat” (JÁVOR 6). A közismert színművészt nem sokkal azután, hogy tanúja volt az említett eseményeknek, letartóztatták és néhány hét fogva tartás után sorstársaival egyetemben házi őrizetbe helyezték saját villájában a Pasaréti út 8. szám alatt. Ide vonult be „több magas rangú nyilas párttag kíséretében” a korábban látott páter Kun András. „Vele van az édesapja is. Szinte sajnálom az öreget – írja visszaemlékezéseiben – szinte úgy fest, mint egy cigánybanda kontrása. Rövid kis felöltő van rajta, kilóg alóla a zakója, fején keménykalap. A fia mögött áll és figyelni ennek az örömtelen arcú kegyetlen szemű embernek minden mozdulatát. Nézésében benne van az apa féltése” (JÁVOR 22).

Az említett leírás szerint Kun olvasója mellett derekán vadonatúj sárga derékszíjat és még sárgább revolvvertokot viselt, amelyből kikandikált a fegyver agya. Amikor a „testvérek” felé fordulva patetikusan kijelentette, hogy vallásuk egy Szalasiéval, Jávor kérdően hozzá fordult: „Páter, a szerzetes hitvallása a szeretet, hogy fér az össze a revolverrel?”. „A szeretet ölelni is tud, de keményen büntetni is!” Hangzott a rövid válasz, majd áldóan keresztet vetett az őrizetben lévőkre és távozott (JÁVOR 23).

A Jávor Pállal és fogolytársaival való találkozást később az eseményeket szintén szemlélő Varga István – a Szalasi-kormány helyettes sajtófőnöke – is felidézte az emigrációban: „Én csak egyet láttam közülük: a színész Jávor

Pált. [...] Egyébként ott volt miközöttünk a Kun páter. Ő ment a foglyok közé, vigasztalni őket. De aztán később ő maga is igazi fegyveres harcos lett” (BOKOR 93).

A klérus már októberben felfigyelt Kun tevékenységére: rövidesen Witz Béla érseki helytartó számoltatta be egy személyes kihallgatás során. A találkozásról Alföldi Géza – a Szálasi-kormány államtitkára, majd hungarista emigrációs körökben ismertté és elismertté vált költő – is visszaemlékezett: „Fültanúja voltam a szomszédos irodahelyiségből egy alkalommal, amikor október elején Witz Béla és Kun András között egy éles beszélgetés zajlott le. Fülem hallatára jelentette ki Witz Béla, hogy mint pap ellen semmiféle kifogása, de megtiltja, hogy a reverendán a nyilaskeresztes jelvényt viselje. Arra a kérdésre, hogy egyéb pártok jelvényének viselését miért nem tiltják, Witz kanonok úr nem adott választ, csak vállat vont. Erre Kun Andrásból kitört a magyar és magából kikelten így nyilatkozott: »Kanonok úr, egyházi tekintetben jogosult fölöttem ítélni. Egyházi szempontból nincs ellenem kifogása. Ígéretet tett, hogy minden eljárást megszüntet ellenem, ha leteszem a nyilas jelvényt. Erre csak azt válaszolom, én magyar vagyok! Mint pap alávetem magam az ön döntésének egyházi szempontból, de mint magyar kikérem magamnak, hogy ön, a zsidó [sic!] előírja nekem, a magyarnak, mit szabad tennem, mit nem!« S ezzel elhagyta az irodahelyiséget” (ALFÖLDI 9–10). Kun András szavainak megértése végett fontos megjegyezni, hogy nyilaskeresztes körökben elterjedt lehetett az a nézet, miszerint Witz Béla zsidó származású volt. Erre enged következtetni Szalai Pál Nidosi Imre – a főváros nyilas karhatalmi parancsnoka – népbíróági tárgyalásán tett tanúvallomása is, amelyben elmondta: Nidosi az Alagút óvóhelyén lakó Witz Béla érseki helynököt állítólagos zsidó származása miatt le kívánta tartóztatni (SZEKERES 235).

1944. NOVEMBERE – MALLÁSZ GITTA, MARKOS GYÖRGY,
BAJOR GIZI, WITZ BÉLA

Mallász Gitta képzőművész, hatszoros úszóbajnok, aki a Magyar Királyi Hadiüzem Budakeszi úti telephelyének személyzeti parancsnokaként vett részt az üldözöttek mentésében (bővebben lásd: BÓC 87–103), szintén találkozott Kun Andrással. Erre bizonyosan november 5-én került sor, amikor is „az otthon lakói [...] borzalmas napot éltek át” (BEKE 44). A hadiüzem Klinda Pál atya igazgatósága alatt, a Ronalder Intézet keretén belül a Boldog Katalin Nagyleányotthonban működött. Klinda kezdeményezésére a Honvédelmi Minisztérium hozzájárulásával az intézetből hadivarrodát alakítottak ki, ahol fehérműket gyártottak a m. kir. Honvédség számára. Ez volt a XII. kerületben a I/112 Magyar Királyi Hadiüzem Budakeszi út 46.

szám alatti telephelye, ahol mintegy száz zsidó nő kapott munkája árán menedéket (BÓC 91–94).

„A kiugrott pap, a rettegett páter Kun – emlékezett vissza Mallász Gitta – úgy látszik felfedezte hadiüzemünk titkos célját. [...] Vasárnap délután váratlanul, a nyilas banda betöri a kaput, és benyomul a kertbe. Egyik munkásnőnknek sikerül egy kétségbeesett SOS-t a Nunciatúrára leadni. Az egész épületben megkezdődik az embervadászat. Mindenkit a nagy munkaterembe terelnek. Vezetőjük, a hírhedt Kun páter megjelenik fekete reverendában, széles piros öve teletűzdelve késekkel és revolverekkel. Kérdi, ki a parancsnok. Előlépek. Ekkor hosszabb prédikációban elmagyarázza híveinek, hogy egy keresztény, aki lealjasítja magát a zsidók védelmére, bűnösebb, mint maguk a zsidók. Ezért »külön elbánásban« fogok részesülni. [...] Páter Kun követeli tőlem a dolgozók létszámát. Ha feleletem nem pontos, azonnal agyonlövet. Halvány sejtelmem sincs, hányan tudtak még időben a kerítés titkos nyílásain át elmenekülni. Nem tudok felelni. Néma maradok. Hirtelen hallom a hangomat, amint kimondom: 72. Megkezdik a számolást. 71 személyt találnak. Súlyos csend következik. Hirtelen kinyílik az ajtó, és egy nyilas egy fiatal lányt tuszkol be, aki a WC-ben rejtőzködött. Páter Kun rám bámul, szó nélkül megfordul, és miután katonáinak megparancsolja, hogy engem külön felügyelettel vezessenek el, távozik. Három állig felfegyverzett nyilas a földre hajít, lábbal tapos és leköp» (MALLÁSZ 381–382).

A nyilasok Mallász Gittát és a hetvenkét nőt kivezették az épületből, majd elindították a menetoszlopot, amit fél óra elteltével a Honvédelmi Minisztérium egy gépkocsija ért utol. A nunciatúra, amint megkapta a vészjelzést, mozgósította ottani kapcsolatait, aminek eredményeként Bagossy Zoltán államtitkárt küldték a helyszínre. Ő felmutatta a nyilaskereszteseknek a hadiüzem megújított védlevelét, amit a pártszolgálatosok elfogadtak és a munkásnőket visszakísérték az üzembe (BÓC 95–96).

November 5-én Markos György újságíró – későbbi egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia Földrajztudományi Kutató Intézetének tudományos főmunkatársa – egy Budakeszi úton történt igazoltatáson esett át, amikor a „katolikus egyházból kiközösített pap” egy nyilas különítmény élén, autón érkezett a helyszínre. Ott „halkan és elszánt arccal adta ki utasításait”. Markos visszaemlékezésében „véresszájú, fanatikus, irgalmatlan” nyilasként jellemezte Kunt, de véleménye – amint arra maga is utalt – nem az átélteken, hanem későbbi értesülésein alapult (MARKOS 55–56).

Bajor Gizi színművésző a Pilsudszky (ma Stromfeld Aurél) út 16. szám alatti otthonában (ma Bajor Gizi Színészmúzeum) lefolytatott házkutatás során „ismerkedett meg” Kun Andrással, aki saját vallomása szerint zsidókat keresve jelent meg társaival a villában. A hosszú kutatás során senkit sem találtak, ezért – mint fogalmazott – „senkit és semmit” nem vittek el (ÁBTL 3.1.9. V-119575).

Az esetnek a színész nő keresztfia – a későbbi műfordító, kritikus, a *The Hungarian Quarterly* főszerkesztője –, Vajda Miklós is szemtanúja volt, ugyanis édesanyjával, dr. Csernovics Judittal nem sokkal a razzia befejezése előtt érkezett látogatóba. „Ahogy benyitunk a magas kőfallal körülvett Bajor-villa kertjének kapuján, azonnal fekete egyenruhás, nyilas karszalagos, géppisztolyos alakok fognak körül. Lehetnek vagy nyolcan. Gizi valamivel arrébb áll, tragikai hangján, több regiszterben, a hisztéria határán vitatkozik egy magas, fekete kabátos, kalapos emberrel, akiről közelebb érve látom, hogy kabátja alatt reverendát visel, katolikus világi pap. A derekán cingulus helyett bőrvő, azon pisztolytáska, karján nyilas karszalag.” Vajdáék ekkor még nem tudták kivel találkoznak, személyét csak később azonosították (VAJDA 2008: 724). „Harsány Laudetur Jesus Christus!-szal köszöntöm a papot, ahogy az egy ciszterci diáknak kötelező. Az meglepődik, és szokásból rávágja az *In eternum amen!-t*” – olvasható memoárjában. Az odakint zajló események alatt Bajor Gizi férje a villa padlásszobájában, a beépített szekrény hátsó fala mögött kialakított fülkében rejtőzött (VAJDA 2009: 88–89). Bújtatásával Bajor Gizi élete kockáztatásával megmentette harmadik férje, dr. Germán Tibor életét. A sors szomorú iróniája, hogy a fül-, orr- és gégespecialista egyetemi tanár 1951. február 12-én megzavarodott elmével – azon tévképzete miatt, hogy felesége gyógyíthatatlan betegségben szenved – halálos adag morfiumot adott be megmentőjének, majd magával is végzett. A történetek ismertetéséhez az is hozzátartozik, hogy Kun András vallomásával ellentétben a házkutatás végeztével a nyilasok Vajda Miklóst és édesanyját magukkal vitték (VAJDA 1997: 350).

November közepén már Serédi Jusztinián hercegprímás küldött parancsot Kun Andrásnak, amelyben felszólította, hogy vegye le a reverendát és hagyja el Budapestet. Ezen kívül megtiltott számára mindennemű papi tevékenységet is. A hercegprímás utasítását Witz Béla személyesen közölte Beresztóczy Miklós pápai kamarás jelenlétében. Beresztóczy – aki 1950-ben az egyik fő szervezője lett az Egyház kommunista államhatalommal való megalkuvását célzó klerikális békemozgalomnak (PÁL 417) – az eseményre úgy emlékezett vissza, hogy paptársa a parancsot megtagadta, majd fenyegetőzni kezdett: karhatalmi alakulataival a prímás ellen fog vonulni. Vallomásában utóbbira Kun nem tért ki, de azt maga is elismerte, hogy tudomása volt a tiltó határozatról, azonban vitatta annak érvényességét: „a hercegprímás ugyan eltiltott a nyilvános istentiszteletek tartásától és a reverenda viselésétől, de mivel szerzetes vagyok, a hercegprímásnak nem volt joga engem tilalom alá helyezni. Az eltiltás a hercegprímás egyházmegyéjére szólt, ahová beletartozott Budapest is” (ÁBTL 3.1.9. V-119575).

A parancsot, ha az érintett nem is igyekezett betartani, az Egyház papjai – akik arról ugyancsak értesültek – többnyire teljesítették, s a templomokban

nem engedték a pátert a szószékre. Ezt kijátszandó, a nyilasok – Beresztóczy és Esty Miklós pápai kamarások elmondása szerint – csaláshoz folyamodtak (MESZLÉNYI 18), amit utóbbi naplójában a következőképpen jegyzett le. „Lehetetlen dolog volt a múlt vasárnapi rádióközvetítés: meghirdeti és bemondja az istentiszteletet, s jelzi, hogy »utána P. Kun András mond szentbeszédet«, holott Witz, mint a katolikus rádióbizottság elnöke megállapodott velük, hogy az általuk jóváhagyott szónokok közül és Witz által cenzúrázott szentbeszéd lesz közvetítve. A misét le is közvetítették a templomból, amikor azonban Molnár apát – feltehetően Molnár László címzetes apát, pápai kamarás, felsővízi-városi plébánosról van szó – felment a szószékre és elmondotta szentbeszédét, egyszerűen átcsavarták a dolgot [az adást] a stúdióba és onnan mondotta el Kun András a »prédikációját«, telve herezisekkel” (MÉSZÁROS 80).

Hangja nem csupán istentiszteletek alkalmával volt hallható a rádióban: eszténként propaganda-előadásokat olvasott fel, amelyekről Zimándi Pius István premontrei atya is említést tett naplójában. „Amennyire fél füllel odafigyeltem – jegyezte le a november 2-án történeteket – ügyelt arra, hogy előadása, *A kereszténység és a hungarizmus* ne sértse az egyházat” (ZIMÁNDI 323). November 12-én pedig „az Édes Üdvözítőnk” és Szálasi neve váltogatták egymást. A befejezése pedig ez volt: „Dicsértessék a Jézus Krisztus! Kitartás! Éljen Szálasi Ferenc! Amen!” (ZIMÁNDI 348). Hasonló emlékeket idézett fel Szabó Iván, volt pénzügyminiszter 1944. szeptemberéről: „Advent utolsó vasárnapján [1944. december 24.] a rádió annak a Kun páternek a prédikációját közvetítette, akit a ferencesek már kizártak soraik közül, mert [...] egyszerre hirdette a gyűlölet és a szeretet evangéliumát. A rádiós szentbeszédet is stílusosan fejezte be: *Dicsértessék a Jézus Krisztus! Kitartás, éljen Szálasi!*” (SZABÓ 10).

Amint arra az előbbieken utaltam, kivételek természetesen akadtak. A tiltó határozat ellenére visszaemlékezésekben arról számoltak be, hogy Kun több templomban is folytatta a prédikálást (Népszava 1945. szeptember 1. 3). Novemberben „a pasaréti templomban mise alkalmából hirdette, hogy Szálasi Jézus Krisztus földi helytartója, amivel egyszerre detronizálta a pápát és Hitlert” (FENYŐ 414). Decemberben pedig a városmajori Jézus szíve templomban hallgathatták a hívek (Népszava 1945. április 18. 3).

1944. DECEMBERE – FABINY TIBOR, MORELLI JÓZSEF,
CSOMÓS RÓBERT, MÜLLER KÁROLY, PERÉNYI KATALIN

Fabiny Tibor egyetemi tanár, egyháztörténész – mint állítja – 1944. decemberében résztvevője volt a dálnoki Miklós László (sic!) által szervezett ellenállási mozgalomnak (BÁNÓ 104). A hivatkozott műben dálnoki Miklós Béla vezérezredes fiáról van szó, így feltételezhetően a László elírás, mert

Miklós Béla fiát Lajosnak hívták, továbbá – mint később kérte is közlését – dálnoki Miklós Lászlóval sem családi, sem rokoni kapcsolatban nem állt a későbbi miniszterelnök (Magyar Nemzet 1948. augusztus 18. 4). „Az volt a feladatunk, hogy védelmezzük a ház – az Arany János és a Wekerle Sándor [ma Hercegprímás] utca sarkán egy ún. zsidó ház, amely a svájci követség oltalma alatt állt – több száz lakóját. A zsidók tudták, hogy az ő embereik vagyunk. Egy ízben harmadmagammal őrséget álltam, amikor megjelent a hírhedt Kun páter az embereivel, a karján nyilas karszalaggal, és bebocsátást kért. Még rám is kiáltott: »Mit áll ott, mint kakas a szemétdombon? Engedjen be minket!« Azt feleltem, hogy csak a parancsnokunk engedélyével engedhetünk be bárkit. [...] Egyik társam bement az épületbe, és tájékoztatta a főnökünket. Ő gyorsan felhúzott egy nyilas karszalagot, kijött a bejárat elé, és ezt mondta a páternek: „Szabadság! Éljen Szálasi! Mi már megszálltuk ezt a házat.” A páter erre azt válaszolta, akkor rendben van, és távozott” (BÁNÓ 104).

Ugyanerről az esetről beszélt vallomásában Krausz Miklós is, a budapesti svájci követség egykori munkatársa: „1944 december közepén a Wekerle Sándor u. 17. sz. alatti volt követségi épületben egyike a leghírhedtebb nyilas brigantiknak, Kun András páter és banditái jelentek meg, és kizárólag F. P. [dr. Fábry Pál] és Horváth Attila jelenlétének volt tulajdonítható, hogy az ott bújtatott 500 személy a »látogatást« megúsza azzal, hogy néhány zseblámpát volt kénytelen »felajánlani« a harcoló testvéreknek valamint hogy Kun páter banditái ott több látogatást nem tettek” (LÁSZLÓ 163).

Csomós Róbert zsidó származású író tizennégy éves korában – feltehetően a Nagymező utcai otthonánál – egy razzia alkalmával elegyedett szóba Kun páterrel: „Mikor megkérdezte, milyen vallású vagyok, *természetesen* azt mondtam: római katolikus. Akkor mondd el a gyónási imádságot – felelte. Miután ezúttal jól vizsgáztam, elengedett” (CSOP 7).

Dr. Morelli József, ismert budapesti ügyvéd Kun András népbíróági tárgyalásán részletesen mondta el azokat a borzalmakat, amelyekben keresztülment egy házkutatás során (Kossuth Népe 1945. szeptember 20. 3). Kun december 11-én nyilaskeresztes pártszolgálatosokkal jelent meg fia Ferenc körúti lakásán (ÁBTL 3.1.9. V-119575). „A nyilaskeresztesekkel együtt a 60 éves dr. Morelli Józsefet, fiát, annak feleségét össze-vissza verték, majd a nevezetteket egy ideig a pártházban fogva tartották” – áll a Kun András ellen hozott ítélet indoklásában, amely azon kevés esetek egyike, ahol a vádlott és a tanú vallomása teljes mértékben megegyezett (ÁBTL 3.1.9. V-119575).

Müller Károly budapesti könyvkiadó december 27-én ugyancsak egy igazoltatás során találkozott Kun Andrással. A tanú az 1945. szeptember 19-i tárgyaláson elmondottak szerint a következő atrocitást szenvedte el.

Térdeplő helyzetében pisztolya markolatával a vádlott úgy fejbe verte, hogy előtötte a vér. Ezután a többi nyilassal lefogatta és a pisztoly felhúzásához hasonló mozdulatot téve, azt rátartva kényszerítette, hogy utána mondja: „aljas bűdös zsidó vagyok aki, megérdemli a kivégzést”. Ezután nyakszirten rúgta és kiadta az utasítást, hogy egyelőre vigyék el, vagyis kísérik le a fogdába, ahol rajta kívül már nyolcan tartózkodtak (ÁBTL 3.1.9. V-119575).

Müller közölte, hogy „aranyérmes tiszt” – az orosz harctéren 1917. szeptember 3-i fegyvertényéért 1918-ban Arany Vitézségi Érmét kapott (MARUZS 219) – mire külön állították, majd nyolc társa közül még egyet mellé küldtek. Így a foglyokat egy kettő és egy hét fős csoportra választották szét, majd a zárka felé kísérték őket. Müller vallomása szerint miközben elindultak, a hét fős csoportot Kun másfelé irányította és ő maga is velük ment. Már szemük láttára vette le a géppisztolyt a válláról és alig kísérték Mülleréket 30-40 lépésnyire, már hallották is a szerencsétlenek jajkiáltásait a géppisztolyok tüzén keresztül (ÁBTL 3.1.9. V-119575). A vádlottak padján Kun a verés kapcsán elhangzottakat megerősítette, míg a kivégzésben való részvételét tagadta.

A Müller által elmondottak későbbi tanúvallomásai kapcsán válnak igazán érdekessé. 1946. szeptember 29-én Bokor Sándor és társai bűnperében Müller arról számolt be, hogy 1944. december 26-án egy őrzőjárat – aminek Redl József volt a parancsnoka – bevitte az Andrásy út 60-ba. Bevezette Kun Andrásához, aki éppen késsel a kezében reggelizett. Redl jelentést tett a szobában tartózkodó Bokor Sándornak, aki odalépett Kunhoz és valamit súgott neki, mire ő így szólt Müllerhez: „te Wallenberg jobbkeze voltál”. Amint ez a mondat elhangzott, beledöfte kését a kezébe. Ezután mindenét elvették, majd iszonyúan összeverték (EMBER 110; VINCELLÉR 102).

A könyvkiadó ugyanerről az esetről 1948. március 4-én ismét a Kun András perében elmondottakat ismételte meg, azonban történetét ekkor már némi eltéréssel fejezte be. E verzió szerint három személy páter Kun nélkül [sic!] lekísérte őket a pincébe, ahol Mülleréket külön állították, míg a másik hét megkötözött személyt Bokor Sándor vezetésével a pincének egy sikátorába vezették. Pár pillanatra rá lövöldözést és segélykiáltásokat hallott, amiből világos volt számára: a fent említett hét személyt kivégezték (ÁBTL 3.1.9. V-135335/1).

December 29-én a nyilasok elfogták Harald Feller svájci ügyvivőt és titkárnőjét, Perényi Katalin bárókisasszonyt, aki egyes forrásokban Feller menyasszonyaként szerepel (LÉVAI 1948: 211). Feller leginkább azzal hívhatta fel magára a nyilasok figyelmét, hogy hazája nevében aláírta a Raul Wallenberg és Carl Lutz svájci konzulok által kezdeményezett, 1944. december 24-én kelt jegyzéket, amely a semleges hatalmak nevében tiltako-

zott a Nemzeti Összefogás Kormánya azon intézkedése ellen, amelynek értelmében hatezer zsidó gyermeket szállítottak át a Vöröskereszt által védett házakból a gettóba (BÁRÁNY 1164). Az ügyvivőt és Perényi kisasszonyt az Andrássy út 47. szám alá vitték (1944. december utolsó napjaiban felsőbb parancsra a XII. kerületi pártszervezet a Vörös Hadsereg előnyomulása miatt az Andrássy út 47. sz. alá költözött), ahol Kun András fogadta őket, majd állítólag súlyos bántalmazáson estek át. Vallatása során az ügyvivőt meztelenre vetkőztették, hogy körülméletlenségéről meggyőződjenek, majd a kihallgatás végeztével kifosztották (PETER 58–59). Az esetet részletesen ismertető Esterházy Pál leírásából nem derül ki, hogy a páter is részt vett-e a diplomata bántalmazásában. Lévai Jenő azonban egy személyben hozzá köti a vallatást és a kifosztást is (LÉVAI 1948: 211). Feller az esetet követően panaszt tett Csiky Erichnél, a Fegyveres Nemzetszolgálat budapesti vezetőjénél, melynek nyomán a tőle elrabolt száz Napóleon-aranyat vitéz Hindy Iván altábornagy juttatta vissza tulajdonosának sűrű bocsánatkérések közepette (UNGVÁRY 239).

1945. JANUÁRJA – A MAROS UTCAI KÓRHÁZ TRAGÉDIÁJA ÉS GÖNCZ ÁRPÁD TÖRTÉNETE

Január 12-én zajlott le talán a legismertebb bűncselekmény, amit Kun Andrásnak kötnék. Ez a Maros utcai zsidó kórház megtámadása és az ott tartózkodó személyek kivégzése. Erről az esetről maradt fenn a legtöbb visszaemlékezés, de ez korántsem jelenti a történetek pontosabb megismerhetőségének lehetőségét.

„1945. év januárjában – kezdte az események ismertetését Kun András – a kerületi pártszervezet ismét Budára költözött a Németvölgyi útra. Magunkkal vittük a hozzátartozóinkat is, akik számára a Maros utcai kórházat szemeltük ki lakhelyül, és utasítást adtunk a kórház kiürítésére” (ÁBTL 3.1.9. V-119575). Juhász László tanú elmondása szerint a pártszolgálatosok a Németvölgyi úti pártházban gyülekeztek Kun páter vezetésével. A nyilas fegyveresek – akiket egyes tanúk szerint Kun páter (ÁBTL 3.1.9. V-55436), mások szerint Pokornyik és Szabó Jenő vezetett (ÁBTL 3.1.9. V-135335/1) – a délelőtti órákban jelentek meg a kórháznál. Az nem tisztázott, hogy német katonai kíséretük is volt-e (MIKLYA 103.; VIHAR 1945: 173). A támadókat a Városmajor utcai nyilas pártház, illetve a XII. és XIII. kerületi pártszervezet embereiként azonosították. Lezárták a kórházhoz vezető utakat, majd behatoltak az épületbe (LÉVAI 1946: 258). Ezt követően „az orvosokat, betegeket igazolásra szólították föl. Hiába történt hivatkozás a kórház *védett* jellegére, és arra, hogy itt súlyos betegek is vannak” (VIHAR 173).

Stern Jenőné elmondása szerint „a kórházban tartózkodókat összeterelték és a kórház halljába tömörítették. Itt valamennyi embernek alsófehérműre le kellett vetkőzni, és értéktárgyaiktól teljesen kifosztották” őket (ÁBTL 3.1.9. V-135335/1; VINCELLÉR 103). A tanú szerint, aki nem tudott járni, azt az ágyában hagyták, de mások arról számoltak be, hogy „a súlyos operáción átesett fekvő betegeket, sebesülteket lerángatták az ágyakról, összetaposták őket, ütlegelték azokat, nem kímélve a gyermekeket sem. Végül, aki járni nem tudott, azt fejbeltették” (LÉVAI 1946: 258; vö. VIHAR 173).

Stern Jenőné elbeszélése szerint „valamennyi kivégzés az udvaron zajlott le a következőképpen. A hallból kettesével kellett az embereknek kimenni az udvarra, ahol páter Kun, Tuboly Miklós és Czigány Ferenc fogadták őket. „Én kb. az esettől 10-12 méternyire álltam, így világosan láttam 32 társam legyilkolását. A legyilkolásra szántaknak a fáskamra mellett levő szemégtödörhöz kellett menni. A szemégtödörrel szemben a nyilasok álltak fel, akik kb. 6-8 méter távolságból géppisztollyal lőtték rájuk” (ÁBTL 3.1.9. V-135335/1; VINCELLÉR 103). A szintén szemtanú Rác András – a kórházban szolgáló Róth Marcell doktor fia – visszaemlékezése szerint a kitereltekkel „megásatták a sírjukat, és oda belőtték őket a németek” (LŐWY 289). A további eseményeket Stern Jenőné így mondta el: „Nekem közben – erélyes fellépésemre – sikerült elintéznem azt, hogy a földszinten levő 18. sz. szobába lekerüljünk, ti. sikerült elhítenem a nyilasokkal, hogy keresztény vagyok. Velem együtt került a szobába Schönwald Pálné és a kórház gazdasszonya és mindhármunk gyermekei, tehát összesen hat ember. Kinn az udvaron a gyilkolás tovább folyt. Ekkor nem tudom, hogy szám szerint mennyi embert öltek meg. Az egész kivégzésben összesen 94 ember pusztult el... A gyilkosságok lezajlása után kb. este 8 óra tájban a nyilasok eltávoztak. Eltávozásuk után azonban egy másik csoport érkezett, akik beszállásolták magukat a kórházba. Hallottam, amikor egy nyilas mondta, hogy mindenkit meg kell ölni, mert a kórház szállás céljára nekik kell. A gyilkosságok lezajlása után a fent említetteken kívül kb. 10 üldözött maradt a kórház területén, akik részben gipszben feküdtek. Másnap azonban Bokor Dénes vezetésével megjelent a nyilas különítmény. A gipszben fekvőket maga Bokor végezte ki, amíg a többieket társai” (VINCELLÉR 104).

Lévai Jenő leírása szerint az udvaron végbemenő kivégzések után „a járni tudó betegekkel az épületből kivitették a halottakat, a kertben sírt ásattak velük, s amikor valamennyi hullát behajigálták, a még életben lévőket állították fel a tömegsírok szélére. Páter Kun András itt vezényelt: *Krisztus szent nevében! Tűz!* s azután a végső áldozatok is odahullottak társaik mellé. Mindössze egy ápolónő, Joli nővér [Tamás Lászlóné] menekült meg csodával határos módon a tömegvérengzésből. Egészen könnyű sérülést szen-

vedett, ájultan ott maradt a hóban a halottak között, bedobálták a nyitott sírba a többivel együtt. A sírt egész lazán fedték be, s így ő éjjel, ájulásából magához térve elmenekült” (LÉVAI 1946: 258).

Maga Tamás Lászlóné ápolónő a helyszínt tekintve másként mesélte el megmenekülése történetét: „Az életben maradtakat, köztük engem is, elvittek a Németvölgyi út 5. szám alatti villába, ahol őrizetben voltunk egy napig, majd az esti órákban elszedték felső ruhánkat, cipőnket, utána kettésével össze lettünk kötözve, kikísértek a közelben levő térségre, ahol letérdeltettek bennünket és hátulról sortüzet kaptunk. Én úgy menekültem meg ebből a biztos halálból, hogy előbb lebuktam, mint lőttek és ezáltal én egyedül maradtam életben a tíz halálraítélt közül. A Németvölgyi úton a kivégzésekre egy Pokornyik nevezetű nyilas adta az utasítást a többi nyilasoknak, akik azt maradéktalanul végre is hajtották. Amikor kivégzés után a nyilasok eltávoztak, én még sok ideig fekvé maradtam. Amikor meggyőződtem arról, hogy senki sincs a közelben, felálltam, majd elmentem és bujkáltam a felszabadulásig” (ÁBTL 3.1.9. V-135335/1; VINCELLÉR 104). Az ápolónő elmondását részben alátámasztja Kun páter nyomozati vallomása is: „öt ápolónőt, egy keresztény – körülbelül 20-24 éves fiúval – a Németvölgyi út 5. számú párhelyiségbe vittük, hol szörnyű kínzások és vadállati megbecstelenítések után [...] kivégeztük” (ZINNER–RÓNA II. 248). A túlélők számát illetően eltérnek a történelmi vélemények. Ungváry Krisztián munkáiban öt túlélő szerepel (UNGVÁRY–TABAJDY 49), míg Szita Szabolcs mindössze egy ápolónőt említ (SZITA 46). Az minden esetre bizonyos, hogy nem egy szemtanú számolt be a kórházban történetekről.

A fenti vallomásokat összegezve az derül ki, hogy 13-ára nem maradt élő ember a Maros utcai kórház dolgozói és betegei közül az épületben. Ezzel szemben Brunner Oszkárné – aki korábban már szintén túlélte egy nyilas kivégzést, mert halottnak tette magát (ÁBTL 3.1.9. V-119575) – elmondása szerint a 12-i támadás után – amit ő is azért élt túl, mert azt mondta, hogy bombasérült keresztény – még hat napig maradt a kórházban, ahonnan aztán átszállították a János szanatóriumba (Városmajor u. 68), mert további kezelésre volt szüksége (SÁGVÁRI 569).

A tanúvallomásokból érdemes néhány részletet kiemelni. Stern Jenőné 32 ember lelövését látta, ennek ellenére pontosan meg tudta mondani az áldozatok végleges számát (94 fő). Kun páter nyomozati vallomása szerint a Városmajor utca 5-be hurcoltakat megkínózták, míg Tamás Lászlóné szerint csak őrizetben voltak a kivégzésig, melynek során annak ellenére tudott feltűnés nélkül hamarabb lebukni, hogy háttal térdelt a kivégzőosztagnak. Megjegyzést érdemel az is, hogy a nyilasok, akik számtalan forrás tanúsága szerint tartóztatták le és végezték ki azokat, akik nem tudták magukat igazol-

ni, Stern Jenőnének és Brunner Oszkárénak is bemondás alapján elhitték, hogy keresztények és ezért kímélték meg életüket. „Én úgy tudtam megmenekülni, hogy az első perctől kezdve ordítottam, hogy én nem vagyok zsidó, én bombasérült vagyok” – mondta vallomásában Brunner Oszkáré (ÁBTL 3.1.9. V-119575). Ez a körülmény azonban meglehetősen valószínűtlennek látszik, hiszen ekkor már „a mind gyakoribb razziákon előfordult, hogy személyenként egy igazolvány nem bizonyult elegendőnek. Két-három, egymással összeillő okmányra volt szükség” (SZITA 47).

Bár tárgyalásán Kun András mindvégig tagadta a vérengzésben való részvételét, ez volt az egyetlen eset, amelyben – Stern Jenőné vallomása alapján – „a népbíróság tényként látta megállapíthatónak azt is, hogy a kivégzésekben maga a vádlott is részt vett” (ÁBTL 3.1.9. V-119575). Stern Jenőné a Maros utcai kórház tragédiájával kapcsolatban 1949-ben Juhász László perében is meghallgatta a népbíróság, ugyanis a vádlottat – Kun páterhez hasonlóan – a gyilkosságokban való részvétellel vádolták. Azonban ekkor már figyelmen kívül hagyták az általa elmondottakat, mert a népbíróság megállapítása szerint a tanú vallomása „ingadozó és önmagának is ellentmondó” volt. A tanács megítélése szerint ugyancsak megcáfolta „Stern Jenőné vallomását Schönwald Pálné tanú az 1949. évi május hó 19. napján tett vallomásában, aki azt mondja, hogy a vérengzés ideje alatt Stern Jenőnével, Palotainéval és egy pár ápolónővel a 12-es szobában volt bezárva, onnan kijönni sem a betegeknek, sem az ápolónőknek nem lehetett” – tehát nem láthatták a kivégzéseket (ÁBTL 3.1.9. V-55436).

Ami pedig Kun András vallomását illeti, ő az alábbiakat állította: „A Maros utcai kórház kiürítésében részt vettem, de egy ember élete sem tapad lelkemhez, mert először is fegyveremet nemcsak itt, de másutt sem használtam. Azonkívül pedig időközben a Maros utca 25. vagy 23. szám alatt lakó özv. Sz. Gusztávné ismerős famíliához mentem át, hol hosszabb ideig tartózkodtam.” Ennek igazolásához be kívánta idéztetni a nevezett családot, azonban erre nem kerülhetett sor, a népbíróság nem engedélyezte (ÁBTL 3.1.9. V-119575).

Ugyanaznap, vagyis január 12-én délelőtt 11 órakor egy 20-30 fős fel-fegyverzett nyilas különítmény behatolt a Krisztina körút 81. számú házba, ahol házkutatást tartottak. Az egyik nyilas ütlegelni kezdte az ott tartózkodó Ákossy Lajos zászlóst, majd lelőtték, mert vélelmezésük szerint dezertált. Kun az ütlegeléshez maga is csatlakozott s ekkor egy másik nyilas a közelben ismeretlen okból agyonlőtte a szintén ott tartózkodó Juhász Rezső szakaszvezetőt. „A két ember agyonlövésére nem adtam utasítást – vallotta később Kun András – de nem is igyekeztem megakadályozni, hanem látszólag helybenhagytam” (ÁBTL 3.1.9. V-119575).

A visszaemlékezések sorát Göncz Árpád volt köztársasági elnök elbe-

szélésével zárom. Ez a történet többször visszatért beszédeiben és a vele készített interjúkban is. „Én magam is a házunk pincéjében feküdtem a Bors, a mai Hajnóczy József utca 3. szám alatt sebesülten – átlótt térdrel (LÁSZLÓ–WISINGER 16) – a szénrakáson, amikor a mellettünk lévő házban Kun páter és az emberei hajítottak le az emeletről egy ezredest és egy őrmestert, akit hadiszökevénynek minősítettek. Egy nappal a ház *felszabadulása* előtt. A kezem ügyében ott volt az október 15-én kapott kis Browning, a három – másból kettő (LÁSZLÓ–WISINGER 16) – töltényvel. Közülük kettőt Kun páter legényeinek szántam, az utolsót magamnak. De vagy nem találták meg a két pince közötti átjáratot, vagy féltek, hiszen az utcát már lőtték: a keleti front nyugati oldala a Vérmező mentén, a keleti a Városmajor utcában húzódott” (GÖNCZ 1998. 282–283). Az eset tehát egy nappal azelőtt történt, hogy a Vörös Hadsereg elfoglalta a háztömböt. Ungváry Krisztián munkája nyomán megállapítható, hogy a front január 25-én húzódott a Csaba utca – Bíró utca – Szamos utca vonalban (UNGVÁRY 155). 26-án a szovjet rohamcsoportok elfoglalták a Városmajor nagy részét és a Csaba utcáig nyomultak előre (UNGVÁRY 156). 27-én „az aznap elfoglalt Kis-Sváb-hegy irányából a szovjetek felgöngyölítették a Városmajor utcában és a Városmajorban még kitartó védőket, akiknek a Déli pályaudvar – Kékgolyó utca térségéig kellett visszavonulniuk” (UNGVÁRY 157–158). Január 28-án az első Vérmezőre néző ház is ellenséges kézre került a Bors utca és a Vérmező sarkán (UNGVÁRY 158), de másnap magyar csendőrök kifüstölték onnan a támadókat (UNGVÁRY 160). A Bors utcában 31-ére már bizonyosan konszolidálódott a helyzet, mert a támadók ott állítottak fel egy gulyáságyút (UNGVÁRY 162).

Megállapítható tehát, hogy a Göncz Árpád által többször emlegetett eset január 27-e előtt semmiképpen sem játszódhatott le. A pátert azonban január 19-én Bokor Dénes, a „Hűség Háza” parancsnoka – akit Nidosi Imre honvédből őrnaggyá léptetett elő – letartóztatta, így aligha lehetett jelen a razzian. Vagyis Göncz Árpád története – aki saját maga nyilvánvalóan nem látta és nem hallotta a pince mélyéről a szomszéd házban intézkedőket – kétségkívül pontatlan, ami azt igazolja, hogy Kun András esetleges megjelenése ekkor már rémhírként terjedhetett Budapest lakosainak körében.

ÖSSZEGZÉS

Munkám során nem emlékezhettem meg minden – esetleg jelentősnek is mondható – bűntettéről, amit Kun András személyéhez kötnek, de ezt nem is tekinthettem feladatomnak. A történeti kutatás szempontjából sokkal jelentősebb kihívásnak bizonyult a népbíróvási tanúvallomásokban fellel-

tő, bestiálisabbnál bestiálisabb bűncselekmények egyoldalú ismertetésénél azoknak a bűnelkövetéseknek a részletezése, amelyekről egyfelől egymástól független források is beszámolnak, másfelől olyan visszaemlékezésekben, interjúkban olvashatók, amelyeket nem a nyomozás vagy a tárgyalás során jegyeztek le, ezáltal korábban nem kerültek a téma kutatóinak látóterébe.

Kun András tevékenységének és tetteinek fenti ismertetése során arra törekedtem, hogy ne tényeket fogalmazzak meg, hanem tényszerűen és hitelesen ismertessem az egyes eseményekre vonatkozó szubjektív forrásokat. Paradigmatikus fogalmi hagyományaink szerint a tényekről úgy illik vélekednünk, mint ami azonos az objektív valósággal (VARGA 189). E fogalmi azonosítás szerint amennyiben azt mondjuk: valami „így és így történt”, akkor az azt sugallja, hogy az állítás tényként kezelendő – ezt mindenképpen el szerettem volna kerülni.

Mi lehetett az ismertetett atrocitások kiváltó tényezője? Az ostrom alatti kegyetlenkedések elharapózását Kun – népbírói tárgyalását követően kivégzésére várva – Szirmai (Schwartzkopf) Rezsőnek világította meg, amikor az újságíró interjút készített vele. „A háborús események gyors iramban torlódtak. A vezetők elmenekültek – a magyar kormányapparátus 1944. november 24-25-én elhagyta Budapestet – és mi itt maradtunk a fővárosban, védelem nélkül” (SZIRMAI 181). Saját tetteinek motivációit a Zinner Tibor és Róna Péter által publikált vallomása szerint a következőkkel magyarázta. „Nagy-Budapest körül lett zárva és a gyűrű mind egyre szűkebbre szorult, közben a rádió egyre bömbölte: tartsatok ki, felmentésekre jövünk, már el is indultunk. Hittünk benne egészen az összeomlásig. Csodás fegyvereket vártunk” (ZINNER–RÓNA II. 245).

Végezetül felmerülhet a kérdés: a fentiekben ismertetett agresszív támadások miért is nem ütköztek akadályba a m. kir. Államrendőrség és a m. kir. Honvédség, valamint a német hadsereg alakulatainak jelenléte mellett. Hogyan működhetett „szabadon” Kun András a körülrzárt fővárosban, mik voltak azok a „nyilas különítmények”, amelyek kötelékében részt vett a túlkapásokat is magukban foglaló intézkedésekben?

Kun András a Fegyveres Nemzetszolgálat kötelékében fejtette ki ostrom alatti tevékenységét. Ennek szabad működését Gosztonyi Péter történész – aki a nyilas papot ferde hajlamú, valószínűleg nem teljesen épeszű és még a Nyilaskeresztes Párt vezetőségében is hírhedt szadistaként jellemzett – az alábbiakkal indokolta. „Budáról az ottani – kevés számú – csillagos házakból december első hetében költöztek a pesti gettóba az arra kényszerítettek. Így a budai kerületek lényegében »zsidótlánítva« lettek. A Fegyveres Nemzetszolgálat így kényére-kedvére ellenőrizhette a területet. Akár saját szakállára, akár feljelentések nyomán razziaíazhatott” (GOSZTONYI 64).

Az említett „katonailag szervezett fegyveres testület”-et az 1944. november 22-én kelt 4190/1944. Me. rendelet hívta életre „Magyarország Nemzetvezetőjének személye körüli biztonsági szolgálat ellátása, valamint a nemzeti szocializmus magyar gyakorlatát megtestesítő hungarizmus céljai megvalósításának biztosítása, továbbá a közbiztonsági karhatalmi alakulatok támogatása végett.” Tagjai a m. kir. Csendőrség tagjait megillető büntetőjogi védelem alatt álltak, és a büntetőtörvények alkalmazása szempontjából közhivatalnokoknak voltak tekintendők (Belügyi Közlöny 1944. december 3. 1695). Ezáltal Kun András és a „nyilas különítmények” törvényes keretek között folytathatták tevékenységüket.

IRODALOMJEGYZÉK, FORRÁSOK

- ALFÖLDI Géza 1951. Kun páter „bűne”. In: *Hidverők*, február 10., 9–10.
 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 3.1.9. V-119575
 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 3.1.9. V-135335/1
 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 3.1.9. V-32.000/1.
 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 3.1.9. V-55436
- ALMÁSI János 1994. Budapest történeti topográfiája a német megszállás időszakában.
 In: *Magyarország 1944. Német megszállás. 1944.* Szerk: Vargyai Gyula – Almási János. Nemzeti Tankönyvkiadó – Pro Homine-1944 Emlékbizottság, Budapest, 123–146.
- BÁNÓ Attila 2004. *Régi magyar családok – Mai sorsok.* Athenaeum 2000 Kiadó, Budapest
- BÁRÁNY György 1994. A Wallenberg-kutatás időserző problémái és feladatai. In: *Századok*, 6., 1149–1164.
- BEKE Margit 2015. A Boldog Katalin Nagyleányotthon a nunciátúra oltalma alatt. In: *Magyar Sion.* Új folyam IX. 1. 41–47.
- Belügyi Közlöny 1944. december 3.
- BÓC Imre 2014. Élete kockáztatásával. Mallás Gitta Budapest 1943/44. In: *Múlt és Jövő*, 1., 87–103.
- BOKOR Péter 1994. „Mától a te neved Vata” – Beszélgetés egy hungaristával. In: *Mozgó Világ*, 12., 81–94.
- CSOP Veronika 2004. Kis híján megölte egy cápa. A bűvárhalász-író a tengerrel álmodzik. In: *XXXIII. Kerületi Hírnök*, augusztus 4., 7.
- EMBER Mária 1992. *Ránk akarták kenni.* Héttorony Könyvkiadó, Budapest
- FENYŐ Miksa 1986. *Az elsodort ország.* Magvető Könyvkiadó, Budapest
- GOSZTONYI Péter 1998. *Budapest lángokban 1944–1945.* Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest
- JÁVOR Pál 1987. *Egy színész elmondja...* Akadémiai Kiadó, Budapest
- Kossuth Népe* 1945. szeptember 20.
- KOSZTOLÁNYI Dezsőné Harnos Ilona 2004. *Tüzes cipőben.* Noran Könyvkiadó, Bu-

- dapest
- KURUCZ Ádám 2014. Vitézként a hungarista úton. Dr. vitéz jákfai Gömbös Ernő. In: *Katonaijság*, 5., 18–23.
- KURUCZ Ádám 2017. Kun páter alakja a 21. századi történetírásban. In: *Létünk*, 4., 173–192.
- LÁSZLÓ Ágnes 1997. *Egy sors, egy század*. Fábry Pál élete mozaikképekben. Magvető Könyvkiadó és Kereskedelmi Kft., Budapest
- LÉVAI Jenő 1946. *Fekete könyv a magyar zsidóság szenvedéseiről*. Officina Kiadó, Budapest
- LÉVAI Jenő 1948. *Raul Wallenberg regényes élete, hős küzdelmei, rejtélyes eltűnésének titkai*. Maecenas Kiadó, Budapest
- LŐWY Dániel 2005. *A Kálváriától a tragédiáig*. Kolozsvár zsidó lakosságának története. Koinónia Kiadó, Kolozsvár
- Magyar Nemzet* 1948. augusztus 18.
- Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára XII. 2. I/a. Fasc. XV. 103.
- Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára XII. 2. I/a. Fasc. XV. 103.
- Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára XII. 2. I/a. Fasc. XV. 114.
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára K szekció Magyar Távíratok Iroda, Külföldi-Belföldi Hírek, 1944. október 18. 11. kiadás
- Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára XII. 32.
- MALLÁSZ Gitta 1998. *Az angyal válaszol*. Daimon Verlag, Budapest
- MARKOS György 1971. *Vándorló fegyház*. Magvető Könyvkiadó, Budapest
- MARUZS Roland (szerk.) 2018. *Virtus dolgában töretlen*. Arany Vitézségi Éremmel kitüntetett katonáink az első világháborúban. B.H.N. Kft., Sopron
- MÉSZÁROS István 2005. *Prímások, pártok, politikusok 1944–1945*. Adalékok a magyar Katolikus Egyház történetéhez. Szent István Társulat, Budapest
- MESZLÉNYI Antal (szerk.) 1947. *A magyar katolikus egyház és az emberi jogok védelme*. Szent István Társulat, Budapest
- MIKLYA Luzsányi Mónika 2003. Gyermekmentési akció a nyilas uralom alatt. A jó pásztor – Sztehlo Gábor. Gyermekmentési akció a nyilas uralom alatt. In: *Rubicon*, 7–8., 95–105.
- Népszava* 1945. április 18.
- Népszava* 1945. szeptember 1.
- PÁL József 2010. A szegedi egyházak története 1944–1990. In: *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*, 13., 409–458.
- HABER, Peter 2008. A svájci követség befogadása 45–64. In: *Esterházy Pál 1901–1989*. Az utolsó herceg a szélsőségek évszázadában. Szerk.: Stefan August Lütgenau. Balassi Kiadó, Budapest
- SÁGVÁRI Ágnes (szerk.) 1972. *Források Budapest múltjából III*. Források Budapest történetéhez 1919–1945. Budapest Főváros Levéltára, Budapest

- SCHEIBER Mirjam 1997. A budapesti „Bíró Dániel” orth. zsidó kórház tragikus története. In: *Holocaust Füzetek*, 7., 9–44.
- SZEKERES József 1997. A pesti gettók 1945 januári megmentése. „A magyar Schindler” – Szalai Pál visszaemlékezései és más dokumentumok alapján. In: *Városthörténeti tanulmányok*, 5., Budapest
- SZIRMAI Rezső 1993. *Fasiszta lelkek*. Pelikán Kiadó, Budapest
- SZITA Szabolcs 1994. A zsidók üldöztetése Budapesten 1944–1945. In: *Holocaust Füzetek*, 4., Budapest
- SZUROMI Szabolcs Anzelm 2009. A megszentelt élet intézményei és apostoli élet társaságai tagjainak sajátos kötelességei és jogai. In: *Teológia*, 43., 74–80.
- Új Ember* 1945. szeptember 16.
- UNGVÁRY Krisztián 2013. *Budapest ostroma*. VII. kiadás, Corvina Könyvkiadó, Budapest
- UNGVÁRY Krisztián–TABAJDI Gábor 2012. *Budapest a diktatúrák árnyékában*, Jaffa Kiadó, Budapest
- VAJDA Miklós 1997. Kirakatper, családi háttérrel. In: *Holmi*, 3., 346–366.
- VAJDA Miklós 2008. Anyakép, amerikai keretben. (II.) In: *Holmi*, 6., 712–731.
- VAJDA Miklós 2009. *Anyakép, amerikai keretben*. Magvető Könyvkiadó, Budapest
- VARGA Csaba 2004. *A jogi gondolkodás paradigmái*. Szent István Társulat, Budapest
- VIHAR Béla 1945. *Sárga könyv: adatok a magyar zsidóság háborús szenvedéseiről, 1941–1945*. Hechaluc kiadás, Budapest
- VINCELLÉR Béla (HOLLÓS Ervin) 1996. Szálasi hat hónapja. 1944. október – 1945. május. Volos Kiadó, Budapest
- ZIMÁNDI Pius István 2015. *Egy év története naplójegyzetekben*. 1944. március 19. – 1945. március 17. Magvető Könyvkiadó, Budapest
- ZINNER Tibor–RÓNA Péter 1986. *Szálasiék bilincsbén II.*, Lapkiadó Vállalat, Budapest
- SZABÓ Iván 2000. A börtönben. In: *Népszava*, február 12., 10.

Additions to the Activities of Andras Kun, the Emblematic Figure of the Terror of the Arrow Cross Party

András Kun was an emblematic figure among the executed members of the Arrow Cross Party accused of crimes against the civilians of Budapest in 1944–1945. Dozens of articles were published about his actions, arrest and trial before the National Court, not only in the post-war press, but his personality was a topic from time to time in the scientific and historical literature, as well as in belles-lettres. The recognition of the alleged and actual crimes of the former Minorite monk who was involved in various atrocities committed by the Arrow Cross units were known at the time when they actually happened, becoming widely known to the general public after his arrest. As I noted earlier in the papers of *Létünk Journal* (KURUCZ 2018:

173–193), exploring his activity with all the details today is completely an impossible task. The present study is therefore limited to presenting events that, outside the court proceedings against Andras Kun, can be compared to testimonies in other litigation and memoirs independent of the investigative or judicial proceedings.

Keywords: András Kun, World War II, Arrow Cross Party, siege of Budapest, crimes, state police

*Dodaci aktivnostima Andraša Kuna, emblematične figure terora
Strelastih krstova*

Andraš Kun je bio emblematična figura među pogubljenim članovima Strelastih krstova optuženih za zločine protiv naroda u Budimpešti 1944-1945. godine. O njegovim postupcima, hapšenju i suđenju pred Narodnim sudom objavljeno je više desetina članaka, ne samo u poratnoj štampi, već su se njegovom ličnošću s vremena na vreme bavila i naučno-istorijska literatura, kao i književnost. Saznanja o navodnim i stvarnim zločinima nekadašnjeg monaha iz reda minorita koji je bio umešan u različita zverstva počinjenih od strane odreda Strelastih krstova bila su poznata i tokom “dešavanja”, a nakon njegovog hapšenja postala su poznata celokupnoj javnosti. Kao što sam ranije napomenuo na stranicama časopisa Létünk (KURUCZ 2018: 173–193), istraživanje njegove delatnosti sa svim detaljima danas je u potpunosti nemoguć zadatak. Ova studija je stoga ograničena na predstavljanje događaja koji, izvan sudskog postupka vođenog protiv Andraša Kuna, mogu da se uporede sa svedočenjima u drugim parnicama i memoarima nezavisnim od istražnog ili sudskog postupka.

Ključne reči: Andras Kun, Drugi svetski rat, Stranka strelastih krstova, opsada Budimpešte, zločini, državna policija

Beérkezés időpontja: 2019. 04. 24.

Elfogadás időpontja: 2019. 11. 18.